

บทที่ ๔

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลและแปลความหมายในการวิจัยครั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในการแปลความหมาย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดสัญลักษณ์และอักษรย่อที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังต่อไปนี้

สัญลักษณ์และอักษรย่อของการวิเคราะห์ข้อมูล

n	แทน	จำนวนข้อมูล
$\bar{x}$	แทน	ค่าเฉลี่ยความคิดเห็น
SD.	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
t-test	แทน	ค่าการแจกแจงแบบที

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการนำเสนอผลการวิจัยครั้งนี้ ได้แบ่งการนำเสนอ จำนวน ๕ ตอน ดังนี้

- ตอนที่ ๑ วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของผู้ต้องขังหญิง
- ตอนที่ ๒ วิเคราะห์ความฉลาดทางอารมณ์ของผู้ต้องขังหญิง
- ตอนที่ ๓ การวิเคราะห์ความคิดเห็นต่อการปฏิบัติธรรม
- ตอนที่ ๔ การวิเคราะห์ประสบการณ์ในการศึกษาธรรมศึกษาของผู้ต้องขังหญิง
- ตอนที่ ๕ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของผู้ต้องขัง
- ตอนที่ ๖ การสังเคราะห์บทสัมภาษณ์อธิบดีกรมราชทัณฑ์และ ผู้อำนวยการทัณฑสถานหญิงกลาง
- ตอนที่ ๗ การสังเคราะห์บทสัมภาษณ์วิทยากร
- ตอนที่ ๘ การสังเคราะห์บทสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้การวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับดังนี้

ตอนที่ ๑ วิเคราะห์ลักษณะผู้ต้องขังหญิง

ลักษณะของผู้ต้องขังหญิง ได้แก่ อายุ, สถานภาพสมรส, การศึกษา, อาชีพก่อนต้องโทษประเภทคดี, จำนวนครั้งที่กระทำผิด, ประวัติเสพยาเสพติด, รายได้, ความถี่ในการทำบุญก่อนต้องโทษในทัณฑสถานหญิงกลางและความถี่ในการฟังธรรมก่อนต้องโทษในทัณฑสถานหญิงกลาง เป็นต้น แสดงด้วยคำร้อยละ ตามตารางที่ ๔.๑ – ตารางที่ ๔.๑๐ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	-	๐
๒๑ – ๓๐ ปี	๑	๑
๓๑ – ๔๐ ปี	๑๕	๑๕
๔๑ – ๕๐ ปี	๑๒	๑๒
๕๑ – ๖๐ ปี	๒๓	๒๓
๖๑ ปีขึ้นไป	๔๕	๔๕
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนอายุของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังที่เข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีอายุ ๖๑ ปีขึ้นไป มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๕ รองลงมา มีอายุระหว่าง ๕๑ – ๖๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๓ อายุระหว่าง ๓๑ – ๔๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๕ และอายุระหว่าง ๒๑ – ๓๐ ปี มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑

ตารางที่ ๔.๒ จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานภาพสมรส

สถานภาพสมรส	จำนวน	ร้อยละ
โสด	๓๓	๓๓
สมรสอยู่ด้วยกัน	๓๘	๓๘
สมรสแยกกันอยู่	๕	๕
หม้าย	๘	๘
หย่าร้าง	๑๒	๑๒
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๒ แสดงจำนวนสถานภาพสมรสของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังที่เข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีสถานภาพสมรสอยู่ด้วยกัน

มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๘ รองลงมามีสถานภาพโสด คิดเป็นร้อยละ ๓๓ สถานภาพหย่าร้าง คิดเป็นร้อยละ ๑๒ สมรสแยกกันอยู่ คิดเป็นร้อยละ ๕ และสถานภาพหม้าย มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘

ตารางที่ ๔.๓ จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษาสูงสุด

ระดับการศึกษาสูงสุด	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้เรียนหนังสือ	๖	๖
ประถมศึกษา	๓๕	๓๕
มัธยมศึกษาตอนต้น	๒๖	๒๖
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	๒๐	๒๐
อนุปริญญา/ปวส.	๖	๖
ปริญญาตรี	๖	๖
ปริญญาโท	๑	๑
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๓ แสดงจำนวนระดับการศึกษาสูงสุดของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังที่เข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับการศึกษาสูงสุดระดับประถมศึกษา มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๕ รองลงมามีระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ ๒๖ ระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. คิดเป็นร้อยละ ๒๐ ไม่ได้เรียนหนังสือ อนุปริญญา/ปวส. และปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๖ และระดับปริญญาโท มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑

ตารางที่ ๔.๔ จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอาชีพก่อนต้องโทษ

อาชีพก่อนต้องโทษ	จำนวน	ร้อยละ
ลูกจ้าง	๑๓	๑๓
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	๕๓	๕๓
เกษตรกร	๘	๘
เลี้ยงสัตว์	-	-
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	๒	๒
นักเรียน/นักศึกษา	๔	๔

ว่างงาน	๒	๒
แม่บ้าน	๕	๕
อื่นๆ	๑	๑
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๔ แสดงจำนวนอาชีพก่อนต้องโทษของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังที่เข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรม พบว่า ก่อนต้องโทษกลุ่มตัวอย่างมีอาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๗ รองลงมามีอาชีพลูกจ้าง คิดเป็นร้อยละ ๑๗ แม่บ้าน คิดเป็นร้อยละ ๕ เกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ ๘ นักเรียน/นักศึกษา คิดเป็นร้อยละ ๔ รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ และว่างงาน คิดเป็นร้อยละ ๒ และอื่นๆ มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑

ตารางที่ ๔.๕ จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามประเภทคดี

ประเภทคดี	จำนวน	ร้อยละ
ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์	๑๕	๑๕
พ.ร.บ.ยาเสพติดให้โทษ	๗๔	๗๔
ความผิดต่อชีวิต	๕	๕
ความผิดต่อร่างกาย	๑	๑
ความผิดเกี่ยวกับเพศ	๑	๑
ความผิดกษัตริย์ต่อประชาชน	๑	๑
อื่นๆ (พ.ร.บ.ป่าไม้/การพนัน/อาวุธปืน/บุกรุก/ลหุโทษ ฯลฯ)	๓	๓
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๕ แสดงจำนวนประเภทคดีความผิดของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังที่เข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีประเภทคดีความผิด พ.ร.บ.ยาเสพติดให้โทษ มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๔ รองลงมา ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ความผิดต่อชีวิต คิดเป็นร้อยละ ๕ ความผิดอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ ๓ ความผิดต่อร่างกาย ความผิดเกี่ยวกับเพศ และความผิดกษัตริย์ต่อประชาชน มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑

ตารางที่ ๔.๖ จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามจำนวนครั้งที่กระทำผิด

จำนวนครั้งที่กระทำผิด	จำนวน	ร้อยละ
ครั้งแรก	๘๘	๘๘
ครั้งที่ ๒	๖	๖
ครั้งที่ ๓	๕	๕
มากกว่า ๓ ครั้ง	๑	๑
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๖ แสดงจำนวนครั้งที่กระทำผิดของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังที่เข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการกระทำผิดครั้งแรกมีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘๘ รองลงมา กระทำผิดครั้งที่ ๒ คิดเป็นร้อยละ ๖ กระทำผิดเป็นครั้งที่ ๓ คิดเป็นร้อยละ ๕ และกระทำผิดมากกว่า ๓ ครั้ง มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑

ตารางที่ ๔.๗ จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามการเคยมีประวัติเสพยาเสพติด

การเคยมีประวัติเสพยา	จำนวน	ร้อยละ
เคย	๒๖	๒๖
ไม่เคย	๗๔	๗๔
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๗ แสดงจำนวนการเคยมีประวัติเสพยาเสพติดของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังที่เข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างไม่เคยมีประวัติเสพยาเสพติด มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๗๔ และเคยมีประวัติเสพยาเสพติด มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๖

ตารางที่ ๔.๘ จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามรายได้

รายได้	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๑๘	๑๘
๕,๐๐๑ – ๖,๐๐๐ บาท	๑๕	๑๕
๖,๐๐๑ – ๗,๐๐๐ บาท	๑๒	๑๒

๗,๐๐๑ – ๘,๐๐๐ บาท	๖	๖
๘,๐๐๑ – ๙,๐๐๐ บาท	๖	๖
๙,๐๐๑ – ๑๐,๐๐๐ บาท	๒๖	๒๖
ไม่มีรายได้	๑๗	๑๗
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๘ แสดงจำนวนรายได้ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังที่ เข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีรายได้ระหว่าง ๙,๐๐๑ – ๑๐,๐๐๐ บาท มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๖ รองลงมา รายได้ต่ำกว่า ๘,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๑๘ ไม่มีรายได้ คิดเป็นร้อยละ ๑๗ รายได้ ๕,๐๐๑ – ๖,๐๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๑๕ รายได้ ๖,๐๐๑ – ๗,๐๐๐ บาท รายได้ ๗,๐๐๑ – ๘,๐๐๐ บาท และ ๘,๐๐๑ – ๑๐,๐๐๐ บาท มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖

ตารางที่ ๔.๙ จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามความถี่ในการทำบุญก่อนต้องโทษ

ในทัณฑสถานหญิงกลาง

ความถี่ในการทำบุญก่อน ต้องโทษในทัณฑสถานฯ	จำนวน	ร้อยละ
เป็นประจำ	๔๕	๔๕
เป็นบางครั้ง	๓๘	๓๘
นานๆ ครั้ง	๑๒	๑๒
ไม่เคยทำบุญ	๑	๑
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๙ แสดงจำนวนความถี่ในการทำบุญก่อนต้องโทษในทัณฑสถานหญิงกลางของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังที่ เข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความถี่ในการทำบุญก่อนต้องโทษในทัณฑสถานหญิงกลางเป็นประจำมีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๕ รองลงมา ทำบุญก่อนต้องโทษในทัณฑสถานเป็นบางครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๓๘ ทำบุญนานๆ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๑๒ และไม่เคยทำบุญก่อนต้องโทษในทัณฑสถานหญิงกลางมีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑

ตารางที่ ๔.๑๐ จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามความถี่ในการฟังธรรมก่อนต้องโทษ
ในทัณฑสถานหญิงกลาง

ความถี่ในการฟังธรรม ก่อนต้องโทษในทัณฑสถานฯ	จำนวน	ร้อยละ
เป็นประจำ	๒๕	๒๕
เป็นบางครั้ง	๔๓	๔๓
นานๆ ครั้ง	๒๑	๒๑
ไม่เคยฟังธรรม	๑๑	๑๑
รวม	๑๐๐	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๑๐ แสดงจำนวนความถี่ในการฟังธรรมก่อนต้องโทษในทัณฑสถานหญิงกลางของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ต้องขังที่เข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรม พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความถี่ในการฟังธรรมก่อนต้องโทษในทัณฑสถานหญิงกลางเป็นบางครั้งมีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๓ รองลงมา ฟังธรรมก่อนต้องโทษในทัณฑสถานเป็นประจำ คิดเป็นร้อยละ ๒๕ ฟังธรรมนานๆ ครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๒๑ และไม่เคยฟังธรรมก่อนต้องโทษในทัณฑสถานหญิงกลาง มีจำนวนน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๑

ตอนที่ ๒ การวิเคราะห์ความฉลาดทางอารมณ์ของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง

ความฉลาดทางอารมณ์ของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางด้วยการนำข้อมูลที่ผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางได้ประเมินตนเองด้วยแบบทดสอบความฉลาดทางอารมณ์ของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและแปลผลตามเกณฑ์ที่กรมสุขภาพจิตกำหนด(ตารางที่ ๔.๑๑)

ตารางที่ ๔.๑๑ การวิเคราะห์ความฉลาดทางอารมณ์ของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง

ด้าน	ด้านย่อย	คะแนน($\bar{X}$)	แปลผล
๑. ดี	๑.๑ ควบคุมอารมณ์	๑๗.๒๗	ปกติ
	๑.๒ เห็นใจผู้อื่น	๑๘.๘๘	ปกติ
	๑.๓ รับผิดชอบ	๒๑.๑๒	ปกติ
	คะแนนด้านดีรวม	๕๗.๒๗	ปกติ
๒. เก่ง	๒.๑ มีแรงจูงใจ	๑๕.๓๑	ปกติ

	๒.๒ ตัดสินและแก้ปัญหา	๑๗.๗๖	ปกติ
	๒.๓ สัมพันธภาพกับผู้อื่น	๑๔.๖๖	ต่ำกว่าปกติ
	คะแนนด้านเก่งรวม	๕๑.๗๓	ปกติ
๓. สุข	๓.๑ ภูมิใจในตนเอง	๑๒.๐๕	ปกติ
	๓.๒ พึงพอใจในชีวิต	๑๕.๘๗	ปกติ
	๓.๓ สุขสงบทางใจ	๑๘.๖๗	ปกติ
	คะแนนด้านสุขรวม	๕๐.๖๓	ปกติ
คะแนน EQ รวม		๑๕๕.๖๓	ปกติ

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่าความฉลาดทางอารมณ์ของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางอยู่ในเกณฑ์ปกติ ($\bar{X}$ = ๑๕๕.๖๓) เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์ซึ่งประกอบด้วย ดี, เก่ง และสุข พบว่า ด้านดีมีค่าเฉลี่ย($\bar{X}$) มากที่สุดเท่ากับ ๕๗.๒๗ อันดับสองคือด้านเก่งมีค่าเฉลี่ย($\bar{X}$) เท่ากับ ๕๑.๗๓ และอันดับที่สามคือด้านสุขมีค่าเฉลี่ย($\bar{X}$) เท่ากับ ๕๐.๖๓ และเมื่อพิจารณาองค์ประกอบย่อยของแต่ละด้านพบว่าค่าเฉลี่ย($\bar{X}$) องค์ประกอบย่อยของทั้งสามด้านอยู่ในเกณฑ์ปกติยกเว้นองค์ประกอบย่อยของด้านเก่งคือสัมพันธภาพกับผู้อื่นมีค่าเฉลี่ย($\bar{X}$) เท่ากับ ๑๔.๖๖ ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าปกติ

ตอนที่ ๓ การวิเคราะห์ความคิดเห็นต่อการปฏิบัติธรรม

การวิเคราะห์ความพึงพอใจต่อการอบรมพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธธรรม ด้วยแบบสอบถามความคิดเห็นที่มีข้อความเกี่ยวกับความคิดของผู้ต้องขังหญิงส่วนที่ ๒ ถึงส่วนที่ ๔ ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบสอบถามความคิดเห็นแบ่งระดับความคิดเห็นคิดเป็น ๕ ระดับ ดังนี้ เห็นด้วยมากที่สุด เห็นด้วยมาก, เห็นด้วยปานกลาง, และเห็นด้วยน้อยที่สุด ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลและการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความคิดเห็นของผู้ต้องขัง

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นก่อนและหลังการอบรมฯต่อรูปแบบต่างๆ ของการอบรม
พัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางที่เข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจตาม
หลักพุทธธรรม

(n = ๑๐๐)

ข้อคำถาม	ก่อนอบรม			หลังอบรม			t-test
	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	
๑. สถานที่ในการอบรมพัฒนาจิตใจในทัณฑสถาน	๑.๒๒	๐.๔๘	น้อยที่สุด	๔.๔๘	๐.๖๓	มากที่สุด	๒๘.๕๕*
๒. ระยะเวลาในการฝึกอบรม	๑.๒๕	๐.๔๖	น้อยที่สุด	๔.๔๖	๐.๖๔	มากที่สุด	๒๕.๕๕*
๓. การให้คำแนะนำและการให้บริการของเจ้าหน้าที่เรือนจำ	๑.๓๓	๐.๔๗	น้อยที่สุด	๔.๓๖	๐.๗๒	มาก	๒๔.๐๔*
๔. สภาพแวดล้อมในการฝึกอบรมและจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรม	๑.๒๕	๐.๔๔	น้อยที่สุด	๔.๓๗	๐.๗๑	มาก	๒๕.๕๕*
รวม	๑.๓๑	๐.๓๒	น้อยที่สุด	๔.๔๒	๐.๖๑	มาก	๓๔.๒๒*

*t ∞ .๐๑ ที่ $df_{๑๒๐} = ๑.๕๘๐$

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ความคิดเห็นของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางก่อนเข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับรูปแบบต่างๆ ของการอบรมพัฒนาจิตใจอยู่ในระดับน้อยที่สุด ($\bar{X}$. = ๑.๓๑, SD. = ๐.๓๒) โดยมีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุดทุกข้อคำถาม ส่วนความคิดเห็นหลังการเข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางพบว่ามีความคิดเห็นต่อการปฏิบัติธรรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$. = ๔.๔๒, SD. = ๐.๖๒) โดยมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุดกับสถานที่ในการอบรมพัฒนาจิตใจในทัณฑสถาน ($\bar{X}$. = ๔.๔๘, SD. = ๐.๖๓) และระยะเวลาในการฝึกอบรม ($\bar{X}$. = ๔.๔๖, SD. = ๐.๖๕) ตามลำดับ ซึ่งความคิดเห็นของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางต่อรูปแบบการอบรมพัฒนาจิตใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ .๐๑ เมื่อเปรียบเทียบกับการให้ความคิดเห็นก่อนการอบรมฯ

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นก่อนและหลังการอบรมฯต่อประโยชน์ที่ผู้ต้องขังได้รับจากการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ

(n=๑๐๐)

ข้อคำถาม	ก่อนอบรม			หลังอบรม			t-test
	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	
๑.ช่วยให้รู้จักและเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น	๑.๓๓	๐.๔๗	น้อยที่สุด	๓.๘๓	๑.๐๐	มาก	๑๒.๘๖*
๒.ช่วยให้มีสติระลึกได้มีสัมปชัญญะรู้ตัวมาควบคุมตนเองไม่ให้เครียดและวิตกกังวล	๑.๓๐	๐.๔๖	น้อยที่สุด	๔.๔๐	๐.๗๗	มาก	๒๒.๔๔*
๓.ช่วยให้เห็นคุณค่าของศีล๕ และหลักธรรมอื่นๆ	๑.๔๓	๐.๕๐	น้อยที่สุด	๔.๖๐	๐.๖๔	มากที่สุด	๒๖.๗๓*
๔.ช่วยให้เกิดเมตตาธรรมเห็นความทุกข์ของตนเองและผู้อื่น	๔.๔๒	๐.๕๐	น้อยที่สุด	๔.๖๕	๐.๕๘	มากที่สุด	๓๑.๗๗*
๕.สามารถยอมรับความผิดพลาดของตนเองพร้อมที่จะแก้ไขพฤติกรรมของตนเอง	๑.๔๐	๐.๕๐	น้อยที่สุด	๔.๖๐	๐.๖๕	มากที่สุด	๒๗.๑๒*
๖.เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนาและเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม	๑.๔๕	๐.๕๐	น้อยที่สุด	๔.๗๒	๐.๕๘	มากที่สุด	๓๐.๐๑*
๗.สามารถรักษาศีล๕ และนำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้	๑.๓๖	๐.๔๕	น้อยที่สุด	๔.๗๓	๐.๖๕	มากที่สุด	๓๑.๖๑*

*t ๐.๐๑ ที่ $df_{๑๒๐} = ๑.๕๘$

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นก่อนและหลังการอบรมฯต่อประโยชน์ที่ผู้ต้องขังได้รับจากการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ (ต่อ)

(n=๑๐๐)

ข้อคำถาม	ก่อนอบรม			หลังอบรม			t-test
	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	
๘. ได้รู้จักหลักการเจริญจิตภาวนา การนั่งสมาธิแผ่เมตตาและนำไปปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง	๑.๔๘	๐.๕๐	น้อยที่สุด	๔.๔๔	๐.๗๖	มาก	๒๑.๒๘*
๙. ช่วยให้จิตใจสงบใสเยือกเย็น ปล่อยวางได้	๑.๔๒	๐.๕๐	น้อยที่สุด	๔.๕๑	๐.๖๕	มากที่สุด	๒๔.๒๒*
๑๐. ช่วยให้รู้จักสัจธรรมความเป็นจริงของชีวิต	๑.๓๕	๐.๔๕	น้อยที่สุด	๔.๔๑	๐.๗๕	มาก	๒๔.๔๐*
๑๑. ช่วยให้เกิดความเกรงกลัวต่อผลของความชั่ว	๑.๔๔	๐.๕๐	น้อยที่สุด	๔.๔๗	๐.๗๘	มาก	๒๓.๕๘*
๑๒. ช่วยให้ความทุกข์กายทุกข์ใจบรรเทาลง	๑.๖๕	๐.๔๗	น้อย	๔.๖๖	๐.๖๒	มากที่สุด	๒๖.๔๓*
๑๓. ช่วยพัฒนาให้มีความคิดที่กว้างไกล หรือมีวิสัยทัศน์	๑.๔๗	๐.๕๐	น้อยที่สุด	๔.๒๕	๐.๗๔	มาก	๒๑.๑๓*
๑๔. ช่วยพัฒนาให้มีความรู้ และมีความประพฤติที่ดีงาม	๑.๕๘	๐.๕๐	น้อย	๔.๒๔	๐.๗๕	มาก	๑๗.๗๐*
๑๕. ช่วยสอนให้เตือนตนด้วยตนเอง(อดทน อดทน อดทน)	๑.๗๐	๐.๔๖	น้อย	๔.๕๑	๐.๖๕	มากที่สุด	๒๑.๕๒*
๑๖. ช่วยสอนให้เอาชนะตนด้วยตนเอง(อดทน อดทน อดทน)	๑.๕๐	๐.๕๐	น้อย	๔.๕๒	๐.๖๕	มากที่สุด	๒๓.๑๐*
๑๗. ช่วยสอนให้พัฒนาตนจนสามารถเป็นที่พึ่งของตนด้วยตนเอง (อดทน อดทน อดทน)	๑.๖๑	๑.๗๑	น้อย	๔.๕๖	๐.๖๗	มากที่สุด	๒๒.๔๖*
๑๘. ช่วยให้มองโลกในแง่ที่ดีขึ้น	๑.๔๕	๐.๔๖	น้อยที่สุด	๔.๕๗	๐.๖๖	มากที่สุด	๒๓.๕๑*
รวม	๑.๔๘	๐.๔๕	น้อย	๔.๕๒	๐.๖๗	มากที่สุด	๒๘.๘๔*

*t ๐.๐๑ ที่ df_{๑๐๐} = ๑.๕๘

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ความคิดเห็นของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางก่อนเข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับประโยชน์ที่ผู้ต้องขังได้รับจากการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}$. = ๑.๔๘, SD. = ๐.๔๕) โดยข้อคำถามที่อยู่ในระดับน้อย

ที่สุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ช่วยมองโลกในแง่ที่ดีขึ้น ($\bar{X}=0.45$, $SD=0.46$) ช่วยให้มีสติระลึกรู้ตัวมีสัมปชัญญะ ($\bar{X}=0.30$, $SD=0.46$) และ ช่วยให้รู้จักและเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น ($\bar{X}=0.33$, $SD=0.49$) ตามลำดับ ส่วนหลังการเข้ารับการอบรมฯ ผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.52$, $SD=0.63$) โดยข้อคำถามที่อยู่ในระดับมากที่สุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ สามารถรักษาศีล๕ และนำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ($\bar{X}=4.33$, $SD=0.65$) เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนาและเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม ($\bar{X}=4.32$, $SD=0.68$) และช่วยให้เกิดเมตตาธรรมเห็นความทุกข์ของตนเองและผู้อื่น ($\bar{X}=4.65$, $SD=0.68$) ตามลำดับ ซึ่งความคิดเห็นด้านประโยชน์ที่ผู้ต้องขังได้รับจากการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ .๐๑ เมื่อเปรียบเทียบกับการให้ความคิดเห็นก่อนการอบรมฯ

ตารางที่ ๔.๑๔ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นก่อนและหลังการอบรมฯต่อความเหมาะสมของเนื้อหา
 หลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง

(n=๑๐๐)

ข้อคำถาม	ก่อนอบรม			หลังอบรม			t-test
	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	
๑.เนื้อหาหลักธรรมเกี่ยวกับ ไตรสิกขา ๓ หมายถึง ศีล สมาธิ ปัญญา คือ ข้อปฏิบัติอบรมกาย วาจาใจ และปัญญา	๑.๖๑	๐.๔๕	น้อย	๔.๕๐	๐.๓๐	มากที่สุด	๒๑.๖๐*
๒.เนื้อหาหลักธรรมเกี่ยวกับ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ที่ตั้งแห่งการทำบุญ หลักการทำความดี ๑๐ ประการ	๑.๕๕	๐.๕๐	น้อย	๔.๕๑	๐.๓๒	มากที่สุด	๒๓.๓๑*
๓.เนื้อหาหลักธรรมเกี่ยวกับ สังคหวัตถุ ๔ ธรรมสำหรับเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ สงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พุดจาอ่อนหวาน	๑.๕๔	๐.๕๐	น้อย	๔.๔๒	๐.๖๓	มาก	๒๔.๔๓*
๔.เนื้อหาหลักธรรมเกี่ยวกับ เบญจศีล (ศีล ๕) ข้อปฏิบัติพื้นฐาน เพื่อความดีงามในส่วนบุคคล และสังคมรอบข้าง	๑.๖๘	๐.๔๓	น้อย	๔.๕๕	๐.๖๕	มากที่สุด	๒๔.๖๕*
๕.เนื้อหาหลักธรรมเกี่ยวกับ ทิส ๖ การปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลที่สัมพันธ์กับตนให้ถูกต้องตามฐานะทั้ง ๖	๑.๖๕	๐.๔๘	น้อย	๔.๕๓	๐.๖๔	มากที่สุด	๒๔.๔๓*

ตารางที่ ๔.๑๔ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นก่อนและหลังการอบรมฯต่อความเหมาะสมของเนื้อหา
 หลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง (ต่อ)

(n=๑๐๐)

ข้อคำถาม	ก่อนอบรม			หลังอบรม			t-test
	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	
๖.เนื้อหากระบวนการอบรมที่เน้น การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจชีวิตตามหลักพุทธ เข้าใจหลักโลกธรรม ๔ อันได้แก่ ลาภ, ยศ, สรรเสริญ, สุข / เสื่อมลาภ, เสื่อมยศ, นินทา, ทุกข์	๑.๖๔	๐.๔๘	น้อย	๔.๕๒	๐.๓๒	มากที่สุด	๒๒.๐๓*
๗.เนื้อหากระบวนการอบรมที่เน้น การเสริมสร้างจริยธรรมตามหลักพุทธ เน้นการปฏิบัติตาม ๑.๕ มัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง)	๑.๕๓	๐.๕๐	น้อย	๔.๖๑	๐.๖๓	มากที่สุด	๒๖.๖๐*
๘.เนื้อหากระบวนการอบรมที่เน้น การพัฒนาจิตภาวนาตามแนว สติปัฏฐาน ๔ (พิจารณาภายในกาย, เวทนาในเวทนา, จิตในจิต, ธรรมในธรรม)	๑.๔๕	๐.๕๐	น้อยที่สุด	๔.๖๓	๐.๖๓	มากที่สุด	๒๘.๕๓*
รวม	๑.๕๘	๐.๔๙	น้อย	๔.๕๔	๐.๕๘	มากที่สุด	๒๗.๘๙*

*t ∞ .๐๑ ที่ df_{๑๒๐} = ๑.๙๘

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า ความคิดเห็นของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางต่อความเหมาะสมของเนื้อหาหลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางก่อนการอบรมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}$. = ๑.๕๘, SD.=๐.๔๙) โดยข้อคำถามที่อยู่ในระดับน้อยที่สุดมีข้อคำถามเดียวคือ เนื้อหากระบวนการอบรมที่เน้น การพัฒนาจิตภาวนาตามแนว สติปัฏฐาน ๔ (พิจารณาภายในกาย, เวทนาในเวทนา, จิตในจิต, ธรรมในธรรม) ($\bar{X}$. = ๑.๔๕, SD.=๐.๕๐) และหลังการอบรมผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางมีความคิดเห็นต่อความเหมาะสมของเนื้อหาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$. = ๔.๕๔, SD.=๐.๕๘) ตามลำดับ โดยข้อคำถามที่อยู่ในระดับมากที่สุด ๓ อันดับแรกได้แก่ เนื้อหากระบวนการอบรมที่เน้นการพัฒนาจิตภาวนาตามแนว สติปัฏฐาน ๔ (พิจารณาภายในกาย, เวทนาในเวทนา, จิตในจิต, ธรรมในธรรม) ($\bar{X}$. = ๔.๖๓, SD.=๐.๖๓) เนื้อหากระบวนการอบรมที่เน้น การเสริมสร้างจริยธรรมตามหลักพุทธ เน้นการปฏิบัติตาม ๑.๕ มัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) ($\bar{X}$. = ๔.๖๑, SD.=๐.๖๓) และ เนื้อหาหลักธรรมเกี่ยวกับ เบญจศีล

(สีก ๕) ข้อปฏิบัติพื้นฐาน เพื่อความดีงามในส่วนบุคคล และสังคมรอบข้าง ($\bar{X}$ = ๔.๕๕, SD. = ๐.๖๕) ตามลำดับ ซึ่งความคิดเห็นต่อความเหมาะสมของเนื้อหาหลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ .๐๑ เมื่อเปรียบเทียบกับกรให้ความคิดเห็นก่อนการอบรมฯ

ตารางที่ ๔.๑๕ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นก่อนและหลังการอบรมฯต่อความเหมาะสมในเรื่องของระยะเวลาในการอบรมพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง

(n=๑๐๐)

ข้อคำถาม	ก่อนอบรม			หลังอบรม			t-test
	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	
๑.การฝึกอบรมจิตตภาวนา รุ่นละ ๒๕ วันๆ ละ ๑ ชั่วโมง	๑.๔๐	๐.๔๕	น้อยที่สุด	๓.๕๒	๑.๑๓	มาก	๑๓.๒๔*
๒.พระสงฆ์แสดงธรรมใน วันหยุด สัปดาห์ละ ๑ ครั้งๆ ละ ๒ ชั่วโมง	๑.๕๔	๐.๕๐	น้อย	๔.๒๖	๐.๕๔	มาก	๑๖.๘๗*
๓.การอบรมผู้ต้องขังเข้า ใหม่หรือแรกจับรุ่นละ ๓๐ วันๆ ละ ๒ ชั่วโมง	๑.๕๗	๐.๕๐	น้อย	๔.๑๓	๐.๕๕	มาก	๑๔.๕๒*
๔.การอบรมผู้ต้องขังแยก ตามฐานความผิด สัปดาห์ ละ ๒ วันๆ ละ ๒ ชั่วโมง	๑.๕๓	๐.๕๐	น้อย	๔.๑๐	๑.๐๑	มาก	๑๓.๗๐*
๕.การอบรมผู้ต้องขังที่มี พฤติกรรมไม่น่าไว้วางใจ วันละ ๒ ชั่วโมง	๑.๖๓	๐.๔๕	น้อย	๔.๓๒	๑.๐๔	มาก	๑๕.๗๓*
๖.การอบรมผู้ต้องขังทุก ประเภท โดยวิทยากร ภายนอกเดือนละ ๑ ครั้งๆ ละ ๒ ชั่วโมง	๑.๖๑	๐.๔๕	น้อย	๔.๓๘	๐.๕๑	มาก	๑๘.๑๔*

ตารางที่ ๔.๑๕ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นก่อนและหลังการอบรมฯต่อความเหมาะสมในเรื่องของ
ระยะเวลาในการอบรมพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง (ต่อ)

(n=๑๐๐)

ข้อคำถาม	ก่อนอบรม			หลังอบรม			t-test
	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	
๗.การอบรมผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษเดือนละ ๑ รุ่นๆ ละ ๑ สัปดาห์	๑.๗๒	๐.๔๖	น้อย	๔.๓๗	๐.๕๔	มาก	๑๕.๕๑*
๘.การอบรมโดยพระวิปัสสนาจารย์ และวิทยากรภายนอกในโอกาสวันสำคัญของชาติและศาสนา เป็นเวลา ๓ วัน	๑.๖๓	๐.๔๕	น้อย	๔.๔๔	๐.๘๑	มาก	๑๕.๖๓*
๙.การอบรมโดยพระวิปัสสนาจารย์ และวิทยากร ภายนอกเป็นรุ่นๆละ๕-๗วัน	๑.๕๑	๐.๕๐	น้อย	๔.๓๕	๐.๕๕	มาก	๑๖.๘๕*
๑๐. การอบรมโดยพระวิปัสสนาจารย์ และวิทยากร ภายนอก แบบบูรณาการ เข้มข้น ๕ สัปดาห์	๑.๔๐	๐.๔๕	น้อยที่สุด	๔.๕๓	๐.๗๘	มาก	๒๔.๑๕*
รวม	๑.๕๕	๐.๔๕	น้อย	๔.๒๘	๐.๖๘	มาก	๒๑.๘๖*

*t ∞ .๐๑ ที่ $df_{๑๒๐} = ๑.๕๘$

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่าความคิดเห็นของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางต่อความเหมาะสมในเรื่องของระยะเวลาในการอบรมพัฒนาจิตใจก่อนการอบรมอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}$. = ๑.๕๕, SD.=๐.๔๕) โดยความคิดเห็นในระดับน้อยที่สุดมี ๒ ข้อคำถาม ได้แก่ การฝึกอบรมจิตตภาวนารุ่นละ ๒๕ วันๆละ ๑ ชั่วโมง ($\bar{X}$. = ๑.๔๐, SD.=๐.๔๕) และ การฝึกอบรมจิตตภาวนารุ่นละ ๒๕ วันๆละ ๑ ชั่วโมง ($\bar{X}$. = ๑.๔๐, SD.=๐.๔๕) และหลังการอบรม ผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางมีความคิดเห็นต่อความเหมาะสมของระยะเวลาในการอบรมพัฒนาจิตใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$. = ๔.๒๘, SD.=๐.๖๘) โดยเรียงลำดับความคิดเห็นในระดับมาก ๓ อันดับแรก ได้แก่ การอบรมโดยพระวิปัสสนาจารย์ และวิทยากรภายนอก แบบบูรณาการ เข้มข้น ๕ สัปดาห์ ($\bar{X}$. = ๔.๕๓, SD.= ๐.๗๘) การอบรมโดยพระวิปัสสนาจารย์ และวิทยากรภายนอกในโอกาสวันสำคัญของชาติและศาสนา เป็นเวลา ๓ วัน ($\bar{X}$. = ๔.๔๔, SD.=๐.๘๑) และการอบรมผู้ต้องขังทุกประเภท โดยวิทยากร

ภายนอกเดือนละ ๑ ครั้งๆ ละ ๒ ชั่วโมง ($\bar{X}=๔.๓๔$, $SD.=๐.๕๑$) ตามลำดับ ซึ่งความคิดเห็นต่อความเหมาะสมในเรื่องระยะเวลาในการอบรมพัฒนาจิตใจแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ .๐๑ เมื่อเปรียบเทียบกับ การให้ความคิดเห็นก่อนการอบรมฯ

ตารางที่ ๔.๑๖ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นก่อนและหลังการอบรมฯต่อรูปแบบในการอบรมพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางในอนาคต

(n=๑๐๐)

ข้อคำถาม	ก่อนอบรม			หลังอบรม			t-test
	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	
๑.การอบรมต้องไม่ทำให้ผู้ต้องขังรู้สึกเบื่อหน่ายเมื่อได้นั่งสมาธิหรือเจริญสติภาวนา	๑.๕๕	๐.๔๕	น้อย	๔.๕๑	๐.๖๕	มากที่สุด	๒๒.๓๗*
๒.สภาพแวดล้อมภายในทัณฑสถานควรเหมาะสมกับการปฏิบัติธรรมหรือพัฒนาจิตใจ	๑.๔๘	๐.๕๐	น้อยที่สุด	๔.๒๑	๑.๐๐	มาก	๑๕.๖๗*
๓.ควรแสดงให้ผู้ต้องขังเห็นว่า การนั่งสมาธิหรือเจริญสติภาวนาเป็นประโยชน์ไม่ทำให้ทรمانร่างกาย	๑.๔๗	๐.๕๐	น้อยที่สุด	๔.๔๕	๐.๗๐	มาก	๒๒.๒๕*
๔.พระสงฆ์ที่เข้ามาเทศน์ในทัณฑสถาน ควรเทศน์ได้อย่างน่าสนใจ เข้าใจง่าย	๑.๗๐	๐.๔๖	น้อย	๔.๔๖	๐.๗๔	มาก	๑๗.๘๓*
๕.ท่านรู้สึกสบายใจและคลายทุกข์เมื่อได้ฟังธรรมะหรือฟังเทศน์	๑.๖๐	๐.๔๕	น้อย	๔.๕๗	๐.๖๖	มากที่สุด	๒๓.๓๑*
๖.ทัณฑสถานได้จัดแบ่งเวลาให้ผู้ต้องขังเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและฝึกวิชาชีพอย่างเหมาะสม	๑.๖๐	๐.๔๕	น้อย	๔.๒๖	๐.๘๔	มาก	๑๖.๘๐*
๗.ทัณฑสถานควรมีการนำวิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้ตลอดจนจัดอบรมพัฒนาจิตใจให้แก่ผู้ต้องขังอย่างสม่ำเสมอ	๑.๗๒	๐.๔๕	น้อย	๔.๕๖	๐.๖๗	มากที่สุด	๒๑.๑๓*

ตารางที่ ๔.๑๖ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นก่อนและหลังการอบรมฯต่อรูปแบบในการอบรมพัฒนา
จิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางในอนาคต (ต่อ)

(n=๑๐๐)

ข้อคำถาม	ก่อนอบรม			หลังอบรม			t-test
	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	
๘. ทัณฑสถานควรเน้นฝึกอบรมพัฒนาจิตใจให้แก่ผู้ต้องขังโดยเน้นการเจริญสติจิตภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ให้มากขึ้น	๑.๖๖	๐.๔๘	น้อย	๔.๔๕	๐.๖๕	มาก	๒๐.๖๔*
๙. ควรนำเทคโนโลยีเกี่ยวกับโสตทัศนูปกรณ์ เช่น เทปสวดมนต์ บทที่มีเนื้อหาหลักซึ่งกินใจมาช่วยสอนหรือฝึกอบรมให้มากขึ้น ๑๖.๗๖๔	๑.๖๓	๐.๔๕	น้อย	๔.๓๕	๐.๕๒	มาก	๑๖.๗๖*
๑๐. ควรนำเทคโนโลยีเกี่ยวกับโสตทัศนูปกรณ์ เช่น เทปธรรมะ ที่มีการบรรยายในหลักธรรม ๕ ประการ คือ ไตรสิกขา ๓, บุญกิริยาวัตถุ ๑๐, สังคหวัตถุ ๔, เบญจศีล และทศ ๖ มาใช้ให้มากขึ้น	๑.๘๐	๐.๔๐	น้อย	๔.๔๕	๐.๘๘	มาก	๑๖.๘๐*
๑๑. ควรนำเทคโนโลยีเกี่ยวกับโสตทัศนูปกรณ์ เช่น เทปธรรมะ ที่มีการบรรยายในการปฏิบัติแนวสติปัฏฐาน ๔ มาใช้ให้มากขึ้น	๑.๗๕	๐.๔๑	น้อย	๔.๔๕	๐.๘๘	มาก	๑๖.๘๘*
๑๒. ควรนำเทคโนโลยีเกี่ยวกับโสตทัศนูปกรณ์ เช่น หนังสือธรรมะ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรม ๕ ประการ มาใช้ให้มากขึ้น	๑.๗๕	๐.๔๑	น้อย	๔.๔๕	๐.๖๗	มาก	๒๐.๓๑*

ตารางที่ ๔.๑๖ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นก่อนและหลังการอบรมฯต่อรูปแบบในการอบรมพัฒนา
จิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางในอนาคต (ต่อ)

(n=๑๐๐)

ข้อคำถาม	ก่อนอบรม			หลังอบรม			t-test
	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	
๑๓.การจัดให้มีการประกวดแข่งขัน สวดมนต์ของผู้ต้องขัง โดยมีสิ่งจูงใจ คือรางวัลให้แก่ผู้ชนะการประกวด	๑.๖๕	๐.๔๓	น้อย	๔.๐๘	๑.๐๕	มาก	๑๑.๔๕*
๑๔.การจัดให้มีโครงการจิตอาสา “พี่สอนน้องฟังธรรม” พี่หนึ่งคน สอนน้อง ๒ คน	๑.๖๕	๐.๔๘	น้อย	๔.๓๓	๐.๕๔	มาก	๑๖.๒๔*
๑๕.ควรเน้นการสอนหลักธรรมที่ นำไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิต ในสังคมปัจจุบันให้กับผู้ต้องขังก่อน พ้นโทษจากเรือนจำ	๑.๓๑	๐.๔๖	น้อย	๔.๖๓	๐.๕๘	มากที่สุด	๒๖.๓๔*
๑๖.ควรปรับปรุงตารางกิจวัตร ประจำวันของผู้ต้องขังให้มีเวลาว่าง มากขึ้นเพื่อศึกษาค้นคว้าหลักธรรม จากห้องสมุดของเรือนจำได้	๑.๓๕	๐.๔๑	น้อย	๔.๔๖	๐.๓๓	มาก	๑๘.๕๘*
๑๗.ควรเน้นการอบรมที่เปิดโอกาส ให้ผู้ต้องขังได้อภิปรายซักถามและ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นกลุ่มให้ มากขึ้น	๑.๓๕	๐.๔๑	น้อย	๔.๒๔	๐.๕๓	มาก	๑๓.๖๒*
๑๘.ควรมีคู่มือการอบรมพัฒนา จิตใจไว้สำหรับผู้ต้องขังเข้าใหม่เป็น การเฉพาะ	๑.๓๘	๐.๔๒	น้อย	๔.๓๖	๐.๓๕	มาก	๑๓.๕๑*
๑๙.ควรสนับสนุนให้ผู้ต้องขังได้ จัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ร่วมกับ เจ้าหน้าที่ของทัณฑสถานฯ	๑.๓๕	๐.๔๑	น้อย	๔.๔๓	๐.๓๖	มาก	๑๕.๔๐*
๒๐.ควรจัดสภาพแวดล้อมทาง กายภาพในเรื่องของแสงสว่างใน พื้นที่สำหรับการพัฒนาจิตใจ ผู้ต้องขัง ระบบการถ่ายเทอากาศ	๑.๘๓	๐.๓๔	น้อย	๔.๕๐	๐.๖๕	มากที่สุด	๒๐.๐๐*

ตารางที่ ๔.๑๖ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นก่อนและหลังการอบรมฯต่อรูปแบบในการอบรมพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางในอนาคต (ต่อ)

(n=๑๐๐)

ข้อคำถาม	ก่อนอบรม			หลังอบรม			t-test
	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	
๒๑.ควรมีการจัดการสภาพแวดล้อมภายนอกสถานที่อบรมพัฒนาจิตใจหรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆที่เหมาะสม	๑.๕๓	๐.๒๖	น้อย	๔.๓๕	๐.๗๔	มาก	๑๗.๗๕*
๒๒.ควรมีการจัดสรรวัสดุอุปกรณ์ที่มีความทันสมัยเพียงพอและเหมาะสมกับการอบรมพัฒนาจิตใจ	๑.๕๑	๐.๒๕	น้อย	๔.๔๓	๐.๗๖	มาก	๑๘.๓๕*
๒๓.ควรมีการติดตามประเมินผลการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรมทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความฉลาดทางอารมณ์ และความก้าวหน้าทางด้านจิตใจทั้งกับเพื่อนผู้ต้องขังและผู้บังคับบัญชาในทัณฑสถาน	๑.๗๑	๐.๔๖	น้อย	๔.๖๕	๐.๖๑	มากที่สุด	๒๕.๔๕*
รวม	๑.๗๑	๐.๔๓	น้อย	๔.๔๓	๐.๕๓	มาก	๓๑.๕๐*

* $t \propto .๐๑$ ที่ $df_{๑๒๐} = ๑.๕๘$

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่าความคิดเห็นของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางต่อรูปแบบในการอบรมพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางในอนาคต ก่อนการอบรมพัฒนาจิตใจอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}=๑.๗๑$, $SD.=๐.๔๓$) โดยข้อคำถามที่มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุดมี ๒ ข้อ คือสภาพแวดล้อมภายในทัณฑสถานเหมาะสมกับการปฏิบัติธรรมหรือพัฒนาจิตใจ ($\bar{X}=๑.๕๑$, $SD.=๐.๕๐$) และ ควรแสดงให้ผู้ต้องขังเห็นว่า การนั่งสมาธิหรือเจริญสติภาวนาเป็นประโยชน์ไม่ทำให้ทรمانร่างกาย ($\bar{X}=๑.๕๓$, $SD.=๐.๕๐$) ตามลำดับส่วนความคิดเห็นต่อรูปแบบในการอบรมพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง หลังการอบรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๔๓$, $SD.=๐.๕๓$) โดยข้อคำถามที่มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด ๓ อันดับแรก ได้แก่ ควรมีการติดตามประเมินผลการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรมทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความฉลาดทางอารมณ์ ($\bar{X}=๔.๖๕$, $SD.=๐.๖๑$) ควรเน้นการ

สอนหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันให้กับผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ จากเรือนจำ ($\bar{X}=4.61, SD=0.52$) และ ท่านรู้สึกสบายใจและคลายทุกข์ เมื่อได้ฟังธรรมะหรือ ฟังเทศน์ ($\bar{X}=4.57, SD=0.66$) ตามลำดับ ซึ่งความคิดเห็นต่อรูปแบบการจัดการอบรมพัฒนา จิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธธรรมในอนาคตมีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ ๐.๐๑ เมื่อเปรียบเทียบกับ การให้ความคิดเห็นก่อนการอบรมฯ

ตารางที่ ๔.๑๗ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นก่อนและหลังการอบรมฯต่อกระบวนการพัฒนาจิตใจของ ผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง

(n=๑๐๐)

การอบรมพัฒนาจิตใจ	ก่อนอบรม			หลังอบรม			t-test
	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	
๑.รูปแบบต่างๆ	๑.๓๑	๐.๓๒	น้อยที่สุด	๔.๔๒	๐.๖๑	มาก	๓๔.๒๒*
๒.ประโยชน์ที่ได้จากการอบรมฯ	๑.๔๘	๐.๔๕	น้อยที่สุด	๔.๕๒	๐.๖๗	มากที่สุด	๒๘.๘๔*
๓.ความเหมาะสมของเนื้อหา	๑.๕๘	๐.๔๕	น้อย	๔.๕๔	๐.๕๘	มากที่สุด	๒๗.๘๕*
๔.ความเหมาะสมของระยะเวลา	๑.๕๕	๐.๔๕	น้อย	๔.๒๘	๐.๖๘	มาก	๒๑.๘๖*
๕. รูปแบบในการจัดการอบรมฯ ในอนาคต	๑.๗๑	๐.๔๓	น้อย	๔.๔๓	๐.๕๓	มาก	๓๑.๕๐*
รวม	๑.๕๓	๐.๑๕	น้อย	๔.๔๔	๐.๔๒	มาก	๑๔.๕๔*

*t > .๐๑ ที่ $df_{100} = ๑.๕๘$

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่าความคิดเห็นของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางต่อ กระบวนการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธธรรมมีความ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ .๐๑ เมื่อเปรียบเทียบกับ การให้ความคิดเห็นก่อนการอบรมฯ โดยก่อน การอบรมพัฒนาจิตใจ ผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางมีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}=1.53, SD=0.15$) โดยกระบวนการที่มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุดมี ๒ ข้อ คือ ประโยชน์ที่ได้รับจากการอบรมฯ และ ($\bar{X}=1.48, SD=0.45$) รูปแบบต่างๆ ($\bar{X}=1.31, SD=0.32$) ตามลำดับ ส่วนความคิดเห็นต่อกระบวนการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถาน หญิงกลางหลังการอบรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.44, SD=0.42$) โดยกระบวนการที่มีระดับ ความคิดเห็นมากที่สุด ๒ ข้อ คือ ความเหมาะสมของเนื้อหา ($\bar{X}=4.54, SD=0.58$) และ ประโยชน์ที่ได้รับจากการอบรมฯ ($\bar{X}=4.52, SD=0.67$) ตามลำดับ

ตอนที่ ๔ วิเคราะห์ประสบการณ์ในการศึกษาธรรมศึกษาของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง

ผลการวิเคราะห์ประสบการณ์ในการศึกษาธรรมศึกษาของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธธรรม ด้วยแบบสอบถามประสบการณ์ในการศึกษาธรรมศึกษา แบ่งประสบการณ์เป็น ๔ ระดับ คือ มาก, ปานกลาง, น้อย และ ไม่เคย ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ไปคำนวณหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำไปเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความคิดเห็นของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางก่อนและหลังการอบรมวิเคราะห์ด้วยสถิติทดสอบ t-test (ตารางที่ ๔.๑๘)

ตารางที่ ๔.๑๘ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นก่อนและหลังการอบรมฯต่อประสบการณ์ในการศึกษา

ธรรมศึกษาของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง

(n = ๑๐๐)

ข้อคำถาม	ก่อนอบรม			หลังอบรม			t-test
	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	$\bar{X}$.	SD.	แปลผล	
๑. ท่านเข้ารับการอบรมธรรมะหรือเข้าร่วมโครงการเรือนจำเรือนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลางจัดขึ้น	๑.๘๑	๐.๓๕	น้อย	๒.๖๕	๐.๘๕	มาก	๓.๖๘*
๒. ท่านฟังวิทยากร(เช่น พระสงฆ์ อนุศาสนาจารย์ นักบวช ฯลฯ)เทศน์หรืออบรมศีลธรรมแก่ผู้ต้องขัง	๑.๗๒	๐.๔๕	น้อย	๒.๕๘	๐.๒๗	มาก	๒.๔๓*
๓. ท่านเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือเพื่อนที่ได้รับความสะดวก	๑.๗๐	๐.๔๖	น้อย	๒.๕๕	๐.๕๑	มาก	๒.๐๔*
๔. ท่านมีความอ่อนน้อม ถ่อมตนเป็นประจำ	๑.๖๕	๐.๔๕	น้อย	๒.๕๔	๐.๕๐	มาก	๓.๑๒*
๕. ท่านเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครู ผู้มีพระคุณ	๑.๖๗	๐.๔๕	น้อย	๒.๖๒	๐.๖๐	มาก	๒.๘๓*
๖. ท่านเอื้อเฟื้อ เสียสละ แบ่งปันอาหารและสิ่งของแก่ผู้อื่น	๑.๖๓	๐.๕๑	น้อย	๒.๕๕	๐.๕๔	มาก	๒.๓๔*
๗. ท่านมีความเกรงกลัวต่อบาป	๑.๖๓	๐.๕๑	น้อย	๒.๖๑	๐.๕๘	มาก	๒.๑๐*
๘. ท่านได้ล่วงละเมิดผิดศีล ๕	๑.๖๖	๐.๔๘	น้อย	๐.๗๓	๐.๘๒	ไม่เคย	๓.๒๕*
๙. ท่านยกตนข่มผู้อื่นแข่งกับผู้อื่น	๑.๖๓	๐.๕๑	น้อย	๐.๗๗	๐.๗๖	ไม่เคย	๒.๕๔*
๑๐. ท่านได้ไหว้พระ สวดมนต์ก่อนนอน	๑.๖๖	๐.๔๘	น้อย	๓.๐๖	๐.๘๕	มาก	๔.๒๔*
๑๑. ท่านการพเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครู และผู้มีพระคุณ	๑.๖๓	๐.๔๘	น้อย	๓.๒๘	๐.๖๘	มาก	๓.๔๓*
รวม	๑.๖๘	๐.๔๘	น้อย	๒.๓๖	๐.๖๓	น้อย	๕.๔๓*

*t ∞ .๐๑ ที่ df_{๑๒๐} = ๑.๕๘๐

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า ความคิดเห็นต่อประสบการณ์ในการศึกษาธรรมศึกษาของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางก่อนเข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรมผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}=๑.๖๘$, $SD.=๔๘$) โดยมีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยทุกข้อคำถาม ส่วนความคิดเห็นหลังการเข้ารับการอบรมพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง พบว่ามีความคิดเห็นต่อประสบการณ์ในการศึกษาธรรมศึกษาอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}=๒.๓๖$, $SD.=๐.๖๓$) เช่นกัน โดยพิจารณาคำถามรายข้อพบว่า ข้อคำถามที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากคือการเคารพเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครู และผู้มีพระคุณ ($\bar{X}=๓.๒๘$, $SD.=๐.๖๘$) การไหว้พระสวดมนต์ก่อนนอน ($\bar{X}=๓.๐๖$, $SD.=๐.๘๕$) และท่านเคยเข้ารับการอบรมธรรมะหรือเข้าร่วมโครงการเรือนจำเรือนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังที่ทัณฑสถานหญิงกลางจัดขึ้น ($\bar{X}=๒.๖๕$, $SD.=๐.๘๕$) ตามลำดับ ส่วนความคิดเห็นไม่เคยมี ๒ ข้อ คือ ท่านเคยยกตนข่มผู้อื่นแห่งรังแกผู้อื่น ($\bar{X}=๐.๓๓$, $SD.=๐.๓๖$) ท่านเคยยกตนข่มผู้อื่นแห่งรังแกผู้อื่น ($\bar{X}=๐.๓๓$, $SD.=๐.๘๒$) ตามลำดับ ซึ่งความคิดเห็นของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางต่อประสบการณ์ในการศึกษาธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ .๐๑ เมื่อเปรียบเทียบกับ การให้ความคิดเห็นก่อนการอบรมฯ

ตอนที่ ๕ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของผู้ต้องขัง

ผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธธรรมก่อนและหลังการอบรมฯ มาสังเคราะห์ ดังนี้

ก่อนเข้ารับการอบรม

๑. ต้องการให้ผู้ต้องขังเข้ารับการอบรมฯ เพื่อให้หายเครียดและเข้าใจธรรมะให้มากซึ่งถือว่าได้ทำบุญสูงสุด
๒. มีความต้องการที่จะเข้าปฏิบัติธรรมในโครงการนี้โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การได้ปฏิบัติได้พบพระอาจารย์
๓. ต้องการให้มีการบวชทุกเดือน
๔. ต้องการให้มีการเตรียมตัว เตรียมใจในการบวชเพื่อการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องให้พร้อมที่สุด เพราะจะได้รับผลบุญเต็มเปี่ยม
๕. ต้องการทราบรายละเอียดการเตรียมตัวบวช
๖. ขอให้มีการโครงการนี้ทุกปี

ภายหลังเข้ารับการอบรมฯ

ก. ระยะเวลาในการอบรมฯ

๑. อยากให้มีเวลาปฏิบัติ ๓ เดือน
๒. ต้องการให้มีเวลาปฏิบัติธรรมนานกว่านี้
๓. ต้องการให้มีการอบรมฯ ต่อยอดอีก ๒ เดือน
๔. ต้องการให้มีการจัดอบรมฯ เป็นระยะให้มีเป็นประจำ
๕. ต้องการให้มีการจัดอบรมฯ ปีละ ๒ ครั้ง
๖. อยากให้มีการจัดอบรมทุกปี
๗. ต้องการให้มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องกับพระอาจารย์วิปัสสนา
๘. ต้องการให้มีการวิปัสสนากรรมฐานเต็มทั้งวัน

ข. ประโยชน์ที่ได้จากการเข้ารับการอบรมฯ

๑. โครงการนี้เป็นโครงการที่ดีเพราะทำให้รู้ว่าจะใช้ชีวิตอย่างมีเป้าหมาย อยู่กับปัจจุบันอย่างมีความสุขและไม่ประมาท
๒. ทำให้ได้เกิดใหม่ รู้จักความสุขที่แท้จริงของชีวิตจากที่ไม่ค่อยได้ใส่ใจเท่าไร กลับกลายเป็นสนใจมาก ๆ
๓. ศิใจที่ผู้ต้องขังก็ยังมีโอกาสได้รับรู้สิ่งดีๆ จากพุทธศาสนา รู้ถึงชีวิตแท้ บาปกรรม ซึ่งบางคนอาจจะยังไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมเลยว่าเป็นสิ่งที่ดีและมีประโยชน์มากกับชีวิต
๔. การได้ปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งที่ดีมาก อยากให้คนอื่นรู้เหมือนที่ตนเองได้รับรู้จากการได้ปฏิบัติเอง
๕. เมื่อได้ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม ได้เข้าใจหลักธรรมและที่สำคัญได้เข้าใจและรู้จัก “มนุษย์” ได้อย่างถ่องแท้
๖. ได้ความรู้เพิ่มเติม ได้ข้อคิดมากมายและได้สำนึกต่อความผิด บาป
๗. ได้รู้จักธรรมะมากขึ้น รู้ เข้าใจอะไรมากขึ้น สมบูรณ์ดีทุกอย่างจะ รู้บาปบุญคุณโทษมากขึ้นค่ะ
๘. ได้มีกำลังใจขึ้นมากและได้รู้บุญคุณพ่อแม่ และเวรกรรม
๙. ได้พบความสว่างพาดินผ่านพื้นอุปสรรค และได้รับสิ่งที่ดี
๑๐. ได้พัฒนาจิตใจขึ้นบ้างอาจจะไม่มากแต่บางครั้งมันก็ไม่ค่อยจะดีกับสถานที่ที่ปฏิบัติ “อย่างมาก”

๑๑. การที่ได้เข้าถึงหลักธรรมต้องปฏิบัติ ไม่ใช่แค่รู้ก็อยากให้ผู้ต้องขังทุกคนที่อยากปฏิบัติได้ทำและเข้าร่วมกิจกรรมแบบนี้

ก. หลักเกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้ารับการอบรม

๑. ต้องการให้มีการคัดเลือกผู้ต้องขังที่ตั้งใจปฏิบัติเข้ารับการอบรมฯ
๒. อยากให้ผู้ต้องขังที่มีโทษสูงๆ ได้เข้ารับการอบรมฯอย่างนี้
๓. ผู้ต้องขังที่มีจิตศรัทธาทำให้ตั้งใจปฏิบัติและเห็นผลการชำระจิตใจ การได้รู้จักบาปและอนิสงส์การได้วิปัสสนากรรมฐาน ทำให้รู้ว่าทุกข์เกิดขึ้นแล้วดับไปแม้แต่สังขารก็ไม่ใช่มิของเรา

ง. ความคิดเห็นของผู้ต้องขังต่อการได้เข้ารับการอบรมฯ

๑. ชอบโครงการนี้ ต้องการให้ผู้ต้องขังคนอื่นๆ ได้เข้ารับการอบรมฯ
๒. ขอขอบคุณสำหรับทุกสิ่งทุกอย่างที่แสนดีที่ทุกท่านมอบให้กับผู้ต้องขังทุกคน
๓. อยากให้เจ้าหน้าที่ที่มีความเมตตาต่อผู้ต้องขังตลอดไป เพื่อเป็นกำลังใจ อีกทางหนึ่งของพวกเราที่เรายังไม่มีใครอย่างน้อยก็อุ่นใจที่ยังมีท่านอยู่ ได้ปรึกษาปัญหาและได้ฟังเจ้าหน้าที่พูดปลอบขวัญ ให้กำลังใจโดยเฉพาะการได้นั่งฟังธรรมและประวัติพระพุทธเจ้า ได้ฟังแล้วมีความสุข
๔. ขอขอบคุณประธานกองทุนพรหมวิหารธรรม พระอาจารย์และทุกๆ ท่าน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดอบรมครั้งนี้มากๆ
๕. การได้เข้ามาอยู่เรือนจำก็เหมือนกับว่าได้เข้ามาเรียนวิชาชีพเพราะที่ผ่านมาไม่มีโอกาสได้เรียนเพราะจนจริงๆ
๖. ในการได้เข้ามาปฏิบัติธรรมครั้งนี้ดีมากที่สุดเลยคะ
๗. ทุกอย่างคืออยู่แล้วและขอบคุณมากๆ ที่ให้โอกาส
๘. ขอขอบคุณวิทยากรทุกๆ ท่านที่เมตตาให้ความรู้เรื่องกฎแห่งกรรมมากขึ้นและรู้เรื่องบุญคุณพ่อแม่และเวรกรรม

จ. อื่นๆ

๑. ต้องการให้มีวิทยากรจากภายนอกมาบ่อยๆ
๒. ถ้าเป็นไปได้ วันเสาร์ อาทิตย์ควรเป็นวิทยากรที่มีอุปกรณ์ที่ทันสมัยเพื่อพัฒนาจิตใจ
๓. อยากให้มีการฝึกอบรมเป็นระยะๆ เพราะเป็นสิ่งที่ดี

ตอนที่ ๖ การสังเคราะห์บทสัมภาษณ์อธิบดีกรมราชทัณฑ์ และ ผู้อำนวยการทัณฑสถานหญิงกลาง

การเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารเรือนจำ จำนวน ๒ คน ได้แก่ อธิบดีกรมราชทัณฑ์ ผู้อำนวยการทัณฑสถานหญิงกลางด้วยแบบสอบถามด้านพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังตามหลักพุทธธรรม กรมราชทัณฑ์ มี ๔ ข้อ ดังนี้

๖.๑ ลักษณะทั่วไป

กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า กรมราชทัณฑ์เป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพในการควบคุม แก้ไข และพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังเพื่อคืนคนดี มีคุณค่าสู่สังคม โดยกำหนดพันธกิจไว้ ๒ ประการคือ ๑. ควบคุมผู้ต้องขังอย่างมีอาชัพ ๒. บำบัด พื้นฟู และแก้ไขพฤตินิสัยของผู้ต้องขังอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้กรมราชทัณฑ์ ยังมีหน่วยงานที่เรียกว่าสำนักพัฒนาพฤตินิสัย ซึ่งรับผิดชอบงานด้านการแก้ไขและพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังโดยกำหนดวิสัยทัศน์ไว้คือ เป็นหน่วยงานที่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขและพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง มีพันธกิจคือ พัฒนาระบบด้านการแก้ไขและพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้มีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าประสงค์คือ ผู้ต้องขังได้รับการแก้ไขและพัฒนาพฤตินิสัยก่อนพ้นโทษ มีหน่วยงานขึ้นตรง คือส่วนส่งเสริมการศึกษา, ส่วนพัฒนาจิตใจและเสริมสร้างสมรรถนะผู้ต้องขัง, ส่วนบริหารแรงงานและการตลาด, ส่วนฝึกอบรมวิชาชีพ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ และส่วนบริหารการเงิน

กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดโครงสร้างองค์กรโดยให้เรือนจำ/ทัณฑสถานทุกแห่งมีฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเพื่อทำหน้าที่ในการแก้ไขและพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง สำหรับงานพัฒนาจิตใจในเรือนจำ/ทัณฑสถาน ได้จัดสรรอัตรากำลังอนุศาสนาจารย์ซึ่งมีคุณวุฒิทางธรรมไม่น้อยกว่าเปรียญธรรม ๖ ประโยค ทำหน้าที่อนุศาสนาจารย์ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน เพื่อนำหลักธรรมของศาสนาสู่การปฏิบัติในรูปแบบของการสวดมนต์ไหว้พระ ตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ การอบรมจิตภาวนา การปฏิบัติธรรมตามโครงการ เรือนจำเรือนธรรม การศึกษาธรรมศึกษา ตรี โท เอก การฟังพระแสดงธรรมสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้นำศาสนาต่างๆ มาให้ความรู้และร่วมปฏิบัติศาสนกิจให้แก่ผู้ต้องขังตามลัทธิศาสนาที่ผู้ต้องขังนับถือและกิจกรรมในวันสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพื่อกล่อมเกล่า พัฒนาและยกระดับจิตใจผู้ต้องขังเพื่อคืนคนดีมีคุณค่าสู่สังคม

กรมราชทัณฑ์ให้ความสำคัญด้านการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก โดยได้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินโครงการอย่างสม่ำเสมอและเต็มที่ โดยเพิ่มสัดส่วนของงบประมาณมากขึ้นทุกปี เพื่อให้สามารถทำกิจกรรมด้านการพัฒนาจิตใจได้อย่างเต็มที่ ตลอดจนสามารถที่จะขยายรูปแบบโครงการในการพัฒนาจิตใจให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังที่เรือนจำ/ทัณฑสถาน ประสบอยู่ในปัจจุบัน จำแนกได้ ๒ ประการ ได้แก่

๑. ปัญหาเรื่องบุคลากรที่ทำหน้าที่อนุศาสนาจารย์ ในปัจจุบันอนุศาสนาจารย์มีประจำไม่ครบทุกเรือนจำ/ทัณฑสถาน จำนวน ๑๔๒ แห่งทั่วประเทศ มีเรือนจำ/ทัณฑสถานที่มีอนุศาสนาจารย์โดยตำแหน่ง จำนวน ๑๐๐ แห่ง ขาด ๔๒ แห่ง เนื่องจากการย้ายกลับภูมิลำเนาทำให้บางเรือนจำมีอนุศาสนาจารย์มากกว่า หนึ่งคน กรมราชทัณฑ์ไม่ได้คำนึงเรื่องนี้ ได้เปิดรับสมัครและส่งกระจายไปยังเรือนจำที่มีความขาดแคลนอนุศาสนาจารย์ โดยในปีงบประมาณ ๒๕๕๓ ที่ผ่านมามีการบรรจุ แต่งตั้ง อนุศาสนาจารย์ให้เรือนจำ จำนวน ๖ แห่ง แห่งละ ๑ คน สำหรับเรือนจำที่ยังไม่ได้รับการจัดสรรอนุศาสนาจารย์ให้ ได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่เคยเป็นอนุศาสนาจารย์ต่อมามีการเปลี่ยนสายงานทำหน้าที่แทน ซึ่งที่ผ่านมามีการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังได้เป็นอย่างดี (ปัญหาที่มีการเปลี่ยนสายงานของอนุศาสนาจารย์ เนื่องมาจากเป็นสายงานที่ขึ้นอยู่กับแห่งทั่วไป เมื่อมีวุฒิการศึกษาเพิ่มขึ้นจึงสอบเปลี่ยนสายงานเพื่อเข้าแท่งวิชาการ)

๒. ปัญหาด้านงบประมาณ งบประมาณที่กรมราชทัณฑ์ได้รับการจัดสรรส่วนใหญ่เป็นงบประมาณด้านค่าตอบแทน ค่าอาหารผู้ต้องขังและค่าสิ่งปลูกสร้าง ทำให้งบประมาณด้านการพัฒนาจิตใจที่ผ่านมามีไม่สามารเพิ่มได้มากเท่าที่ควร ในเรื่องดังกล่าวกรมราชทัณฑ์ได้ขอเพิ่มงบประมาณให้มากขึ้นในปีงบประมาณ ๒๕๕๔ ซึ่งจะสามารถรองรับการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังได้เป็นอย่างดี

๖.๒ กระบวนการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังของเรือนจำ/ทัณฑสถาน

กรมราชทัณฑ์ได้ดำเนินการจัดการพัฒนาจิตใจแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ/ทัณฑสถานโดยกำหนดให้เรือนจำและทัณฑสถานสนับสนุนการดำเนินศาสนาพิธีตามลัทธิความเชื่อของผู้ต้องขังทุกคนอย่างกว้างขวาง โดยการดำเนินการพัฒนาจิตใจดำเนินการตั้งแต่การอบรมแรกจับตัว ขณะต้องโทษ และเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวพ้นโทษ

สำหรับการจัดภูมิทัศน์ภายในสถานที่อบรมพัฒนาจิตใจสำหรับผู้ต้องขังให้เหมาะสมและเพียงพอต่อความต้องการ โดยเรือนจำ/ทัณฑสถานส่วนใหญ่จะมีห้องประชุมแยกเป็นเอกเทศ แม้เรือนจำ/ทัณฑสถานบางแห่งจะมีข้อจำกัดด้านพื้นที่ก็ให้ลดขนาดกลุ่มให้เล็กลงตามความเหมาะสม ส่วนสภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในสถานที่จัดการอบรมพัฒนาจิตใจ โดยเฉพาะการปฏิบัติธรรม ต้องสงบ ไม่มีสิ่งรบกวนทำให้การปฏิบัติธรรมเกิดปัญหา มีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเหมาะสม

กรมราชทัณฑ์ได้มีการจัดแนวทางการอบรมพัฒนาจิตใจด้วยการน้อมนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นหลักในการอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง เพื่อมุ่งหวังให้ผู้ต้องขังกระทำความดี ละเว้น

ความชั่วและทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว ในรูปแบบการปฏิบัติธรรมที่ผู้ต้องขังสามารถเข้าร่วมกิจกรรมตลอดหลักสูตร

การประเมินโครงการอบรมพัฒนาจิตใจตามหลักพุทธธรรมอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง โดยจัดทำเป็นแบบสอบถามก่อนและหลังผ่านการอบรม จากการประเมินผลพบว่า ผู้ที่ผ่านการอบรมพัฒนาจิตใจมีความเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ สังคม ไปในทางที่ดีมีความตระหนักในผลของการกระทำผิดกฎหมาย ศีลธรรม กติกาของสังคม อยู่ในระดับสูง ซึ่งส่งผลให้ปัญหากระทำผิดวินัยลดลง

๖.๓ เนื้อหาของการพัฒนาจิตใจตามหลักธรรมที่เหมาะสม

หลักธรรมที่กล่าวมาเป็นสิ่งที่กรมราชทัณฑ์ดำเนินการอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพราะหลักธรรมดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญสามารถนำไปใช้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้ปฏิบัติจะได้รับประโยชน์ทั้งตนเองและสังคมอย่างกว้างขวาง

๖.๔ ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติม

การพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงที่ผ่านมาได้ผลเป็นที่น่าพอใจจากการที่กรมราชทัณฑ์ได้รับรายงานจากเรือนจำ/ทัณฑสถานทั่วประเทศ ผลลัพธ์ที่ผู้ต้องขังได้ซึ่งแปลผลจากการประเมินจากแบบสอบถามพบว่า ผู้ต้องขังมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปในทางที่ดี นำหลักธรรมของศาสนามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ขณะต้องโทษทำให้ง่ายต่อการปกครองของเรือนจำ/ ทัณฑสถาน

ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญในกระบวนการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังในเรือนจำ/ ทัณฑสถาน ได้แก่

- ปัญหาด้านบุคลากร (อนุศาสนาจารย์) มีอัตรากำลังไม่พอเพียง ซึ่งกรมฯ ได้ให้เรือนจำ/ทัณฑสถานที่ไม่มีอนุศาสนาจารย์แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ซึ่งมีความรู้ด้านศาสนาทำหน้าที่แทน โดยส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่ดังกล่าวเคยปฏิบัติหน้าที่อนุศาสนาจารย์มาก่อนและมีการเปลี่ยนสายงานภายหลัง
- ปัญหาด้านงบประมาณ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นงบประมาณด้านค่าตอบแทน ค่าอาหาร ผู้ต้องขัง และสิ่งปลูกสร้าง แม้กรมฯพยายามขอเพิ่มงบประมาณด้านการพัฒนาจิตใจ แต่ปัญหาด้านการควบคุมซึ่งจำเป็นต้องขยายความจุของเรือนจำให้สามารถรองรับจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มมากขึ้นก็ถือเป็นเรื่องสำคัญและใช้งบประมาณจำนวนมาก ทำให้กรมฯต้องพยายามเกลี้ยบบประมาณให้สามารถดำเนินการทั้งด้านการควบคุมและการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังไปพร้อมๆ กัน จึงทำให้ดูว่างานด้านการพัฒนาจิตใจไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร

จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้บริหารระดับสูงของกรมราชทัณฑ์ ผู้วิจัยได้ข้อสัมภาษณ์จำนวน ๒ ท่าน คือ

๑. อธิบดีกรมราชทัณฑ์ ได้ให้สัมภาษณ์ตามความคิดเห็นส่วนตัว เกี่ยวกับการอบรมมีความว่า ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการอบรมจิตโดยการอบรมปฏิบัติธรรมมาก และเห็นว่าเป็นวิธีการที่ได้ผลดีมากกับผู้ต้องขัง จากการที่ได้ไปตรวจเยี่ยมเรือนจำทั่วประเทศ เรือนจำบางแห่งได้จัดการอบรมแบบจัดในเรือนจำสม่ำเสมอ แต่ปัญหาสำคัญ คือ เรื่องงบประมาณการจัดสร้างสถานที่ให้เป็นสัดส่วนทำได้ยากมาก ในเรือนจำซึ่งแออัดมากอยู่แล้วสถานที่คับแคบมาก เมื่อเทียบกับจำนวนผู้ต้องขังไม่สามารถจัดแบ่งพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปฏิบัติภาวนาที่ต้องการความสงบเงียบได้ แต่อย่างไรก็ตาม จะนำปัญหานี้หารือกับส่วนที่มีอำนาจหน้าที่ในการจัดสรรเพิ่มงบประมาณให้เพียงพอับความต้องการของผู้ต้องขัง และจะให้เป็นนโยบายให้เรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศถือปฏิบัติเป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง และติดตามผลอย่างใกล้ชิด ให้เรือนจำขอความร่วมมือกับหน่วยงานเอกชนและองค์กรสังคมสงเคราะห์ให้การสนับสนุน โครงการอบรมทั้งทางด้านทุนทรัพย์และวิทยากร ซึ่งเป็นผู้ที่น่าจะมีความสำคัญที่สุดในการจัดการฝึกอบรม

๒. ผู้อำนวยการทัณฑสถานหญิงกลาง ได้ให้ความเห็นว่าในส่วนของทัณฑสถานหญิงกลางถือเป็นกิจกรรมที่ได้ให้ความสำคัญส่งเสริมสนับสนุนมาเป็นเวลายาวนานอยู่แล้ว โดยการนิมนต์พระวิปัสสนาจารย์จากวัดไทรงาม จังหวัดสุพรรณบุรี มาให้การฝึกอบรม แต่ไม่สามารถจัดทำได้อย่างต่อเนื่องตามความต้องการของผู้ต้องขัง เนื่องจากมีกิจกรรมด้านอื่นๆ ทั้งด้านการอบรม การศึกษาวิชาชีพ และการทำงานเพื่อหารายได้ในส่วนที่เกิดจากการทำงานของผู้ต้องขังถือได้ว่าเป็นผลประโยชน์โดยตรงของผู้ต้องขังเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว เพราะเมื่อมาปฏิบัติธรรมจะขาดรายได้จากการทำงานในส่วนนั้นทันที บางคนจึงปฏิเสธการเข้าร่วมกิจกรรมนี้ ทัณฑสถานหญิงกลางได้จัด CD บทสวดมนต์เปิดกระจายเสียงให้ผู้ต้องขังหญิงดอนเียนทุกวัน ซึ่งได้รับการตอบรับที่ดีมาก และจะส่งเสริมให้มีการดำเนินการจัดแข่งขันสวดมนต์หาผู้ที่จะเป็นผู้นำสวดมนต์ให้แก่ผู้ต้องขังส่งเสริมกิจกรรมทางด้านศาสนา ให้โอกาสผู้ต้องขังที่สนใจทำกิจกรรมนี้ในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ จัดเทป CD, หนังสือธรรมะ, การบรรยายธรรม คำสอน คำเทศน์ของพระนักสอนให้แก่ผู้ต้องการในเวลาพักที่ห้องสมุดไว้เป็นประจำ และสลับสับเปลี่ยนเรื่องราวการสอนที่เป็นประโยชน์ให้คำเทศน์ใหม่ๆ ตลอดเวลา สิ่งสำคัญที่เป็นอุปสรรค คือ สถานที่ ที่แออัดไม่เพียงพอให้ทำได้อย่างน้อยๆ และกิจกรรมมากมายในเรือนจำ ทำให้ไม่มีสถานที่ที่เหมาะสมเป็นสัดส่วนให้กับการอบรมปฏิบัติธรรม เพราะต้องจัดแบ่งสถานที่ที่มีอยู่ให้กับกิจกรรมด้านอื่นๆ ตามแผนงานที่วางไว้

ตอนที่ ๗ การสังเคราะห์บทสัมภาษณ์วิทยากร

การเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างวิทยากร จำนวน ๔ คน ด้วยการใช้เครื่องมือที่เป็นแบบสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ ผู้ควบคุมการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง เรื่อง การศึกษากระบวนการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธธรรม ดังนี้

๗.๑ ด้านเนื้อหา

กลุ่มวิทยากรมีความคิดเห็นว่าควรมีเนื้อหาการอบรมหลักธรรมเกี่ยวกับ ไตรสิกขา ๓, บุญกิริยาวัตถุ ๑๐, สังคหวัตถุ ๔, เบญจศีล (ศีล ๕) และทศ ๖ เป็นต้น ส่วนกระบวนการอบรมวิทยากรมีความคิดเห็นว่าควรมีกระบวนการอบรมที่เน้นการสร้างเสริมความรู้ ความเข้าใจชีวิตตามหลักพุทธ การสร้างเสริมจริยธรรมตามหลักพุทธและการพัฒนาจิตภาวนาตามแนวสติปัญญา และเน้นการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความเข้าใจและมั่นคงในคำสอน

๗.๒ ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติม

๑) กระบวนการพัฒนาจิตใจในปัจจุบันของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานที่ผ่านมาได้ให้จิตสำนึกในบาปบุญคุณโทษ ฉลาดในจิตใจและอารมณ์ของตนเอง อยากตั้งต้นชีวิตใหม่

๒) ได้ผลดีมาก พบว่าผู้ต้องขังมีการพัฒนาจิตใจไปในทางที่ดีขึ้น บางคนที่ไม่สนใจและไม่ใส่ใจมาก่อน เมื่อได้รับความรู้และปฏิบัติเองทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนไป

๓) สามารถไปสอนธรรมต่อกับผู้อื่นได้ต่อไป

๔) ผู้ต้องขังปฏิบัติได้ดีมาก ได้ความรู้ ความเข้าใจ ได้ลงมือปฏิบัติจริง นำขึ้นหมอนุโมทนากับ ผู้จัด ผู้มีส่วนร่วมทุกท่าน ผลลัพธ์ที่ได้ ผู้ต้องขังมีความสดชื่น อ่อนโยนขึ้น สงบขึ้น

๗.๓ ข้อขัดข้อง ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ ได้แก่

๑) ความเข้มงวด วิทยากรเข้าออกยาก แม้มาช้าๆ ทุกวัน ไม่สามารถทำการสอนได้ตรงตามตารางเวลา แต่ประทับใจในเจ้าหน้าที่เรือนจำ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ยิ้มแย้ม ทุกท่าน อุปกรณ์การเรียนการสอนนำเข้าออก ลำบากหรือเรือนจำมีไม่พอบริการ

๒) เวลาในการอบรมแต่ละวันน้อยเกินไป สภาพสิ่งแวดล้อมถ้าสามารถแยกส่วนที่ชัดเจนได้ในขณะจัดอบรมจะเป็นประโยชน์มากสำหรับผู้อบรม

๓) ควรมีการสอนหลักธรรมพื้นฐานให้ผู้ต้องขังก่อนสักระยะหนึ่งเพียงอย่างเดียว เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ หลักธรรมก่อนปฏิบัติ

๔) อุปสรรคที่สำคัญคือ “งบประมาณ” และ “การเห็นความสำคัญและมีความจำเป็น” หากทั้ง ๒ ประการมีพร้อมจะสามารถจัดได้ดี ต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างมหาศาลทีเดียว

ตอนที่ ๘ การสังเคราะห์บทสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่

การเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่ จำนวน ๓ คน เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ ผู้ควบคุมการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลาง เรื่องการศึกษากระบวนการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางตามหลักพุทธธรรม นำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ ได้ดังนี้

๘.๑ วิเคราะห์ลักษณะของเจ้าหน้าที่

ปัจจัยภูมิหลังส่วนบุคคลของกลุ่มเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ย ๔๖ ปี ระยะเวลารับราชการในกรมราชทัณฑ์ เฉลี่ย ๒๓ ปี มีตำแหน่งการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่อยู่ในระดับ ปฏิบัติการ ชำนาญการและชำนาญงานปัจจุบันดำรงตำแหน่งปฏิบัติงานเป็น อนุศาสนาจารย์ หัวหน้าฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจและ หัวหน้างานการศึกษา ระดับการศึกษาสูงสุด คือ ปริญญาโท และปริญญาตรี(ปร.๓) มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๒๘,๐๐๐ บาท การปฏิบัติงานในด้านการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังหรือการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังทั้งหมดเป็น ระยะเวลาเฉลี่ย ๕ ปี ส่วนการเข้ารับการฝึกอบรม/สัมมนาในเรื่องการพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังที่หน่วยงานจัดขึ้นมาก่อน เฉลี่ย ๓ ครั้ง การเข้ารับการฝึกอบรมธรรมะหรือเข้าร่วมโครงการเรือนจำเรือนธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ที่ทางกรมราชทัณฑ์ หรือที่ทัณฑสถานหญิงกลางจัดขึ้นมาก่อน เฉลี่ย ๑-๒ ครั้ง ทางหน่วยงานต้นสังกัดได้ส่งบุคลากรในหน่วยงานเข้ารับการฝึกอบรมธรรมะหรือเข้าร่วมสัมมนาในเรื่องการพัฒนาจิตใจผู้กระทำผิด ผู้ต้องขังเคยทำบุญและฟังธรรมเป็นประจำ เป็นประจำ และ นานๆ ครั้ง เคยฟังวิทยากร(เช่น พระสงฆ์ อนุศาสนาจารย์ นักบวช ฯลฯ) เทศน์หรืออบรมศีลธรรมในทัณฑสถาน มากกว่า ๒๐ ครั้ง

๘.๒ รูปแบบการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจแก่ผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลาง

โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่มีทัศนคติหรือความคิดเห็นต่อรูปแบบต่างๆ ของการอบรมพัฒนาจิตใจแก่ผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลาง อยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๖๗ และระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓๓ ตามลำดับ

๘.๓ ความเหมาะสมของวิทยากร

โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่ที่มีทัศนคติหรือความคิดเห็นต่อความเหมาะสมในเรื่องของวิทยากรในการอบรมพัฒนาจิตใจแก่ผู้ต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลาง อยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๖๗ และระดับความคิดเห็นมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๖๘ และระดับความคิดเห็นปานกลาง น้อยและน้อยที่สุดเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๓.๘๕ ตามลำดับ

๘.๔ ความเหมาะสมของเนื้อหาหลักสูตร

โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่ที่มีทัศนคติหรือความคิดเห็นต่อความเหมาะสมในเรื่องของความเหมาะสมของเนื้อหาหลักสูตรที่ใช้ในการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางอยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด และระดับความคิดเห็นด้วยมาก เท่ากันคิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๐

๘.๕ ความเหมาะสมในเรื่องของระยะเวลา

โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่ที่มีทัศนคติหรือความคิดเห็นต่อความเหมาะสมในเรื่องของความเหมาะสมในเรื่องของระยะเวลาในการอบรมพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงอยู่ในระดับความคิดเห็นด้วยมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๖๗ และ ระดับความคิดเห็นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓๓

๘.๖ ข้อควรปรับปรุงแก้ไข

โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างเจ้าหน้าที่ที่มีทัศนคติหรือความคิดเห็นต่อความเหมาะสม มีการปรับปรุงแก้ไขในการอบรมพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงกลางในอนาคດจำนวน ๒๕ ข้อ อยู่ในระดับความคิดเห็นด้วยมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๖๗ สำหรับข้อที่เจ้าหน้าที่ต้องการให้ปรับปรุงแก้ไขมากที่สุดมี ๓ ข้อ ได้แก่ การเน้นการฝึกอบรม “หัวใจของพระพุทธศาสนา” จัดให้มีการประกวดแข่งขันสวดมนต์ โดยมีสิ่งจูงใจคือรางวัลให้แก่ ผู้ชนะการประกวด และการส่งเสริมและสนับสนุนให้วิทยากรภายในทัณฑสถานได้มีโอกาสไปศึกษาอบรมเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ในการอบรมพัฒนาจิตใจผู้ต้องขังมากขึ้น

ข้อเสนอแนะอื่นๆ คือปัญหาเรื่องการสัมภาษณ์รายตัวหรืออบรมรายตัวระหว่างผู้ต้องขังกับเจ้าหน้าที่ชายหรือวิทยากรชาย ไม่ว่าชายหรือหญิง เพราะถ้าเกิดปัญหาขึ้นมาแล้ว จะไม่มีพยานว่าวิทยากรคนนั้นหรือเจ้าหน้าที่คนนั้น คอยอะไรกับผู้ต้องขังหญิง